

Nederlandse economie presteert beter

Auteur(s):

Haan, J. de
Ark, B. van

De auteurs zijn verbonden aan de vakgroep Algemene Economie van de Faculteit Economische Wetenschappen van de Rijksuniversiteit Groningen. Wij danken C.A. de Kam voor zijn commentaar.

Verschenen in:

ESB, 81e jaargang, nr. 4061, pagina 516, 5 juni 1996

Rubriek:

Monitor

Trefwoord(en):

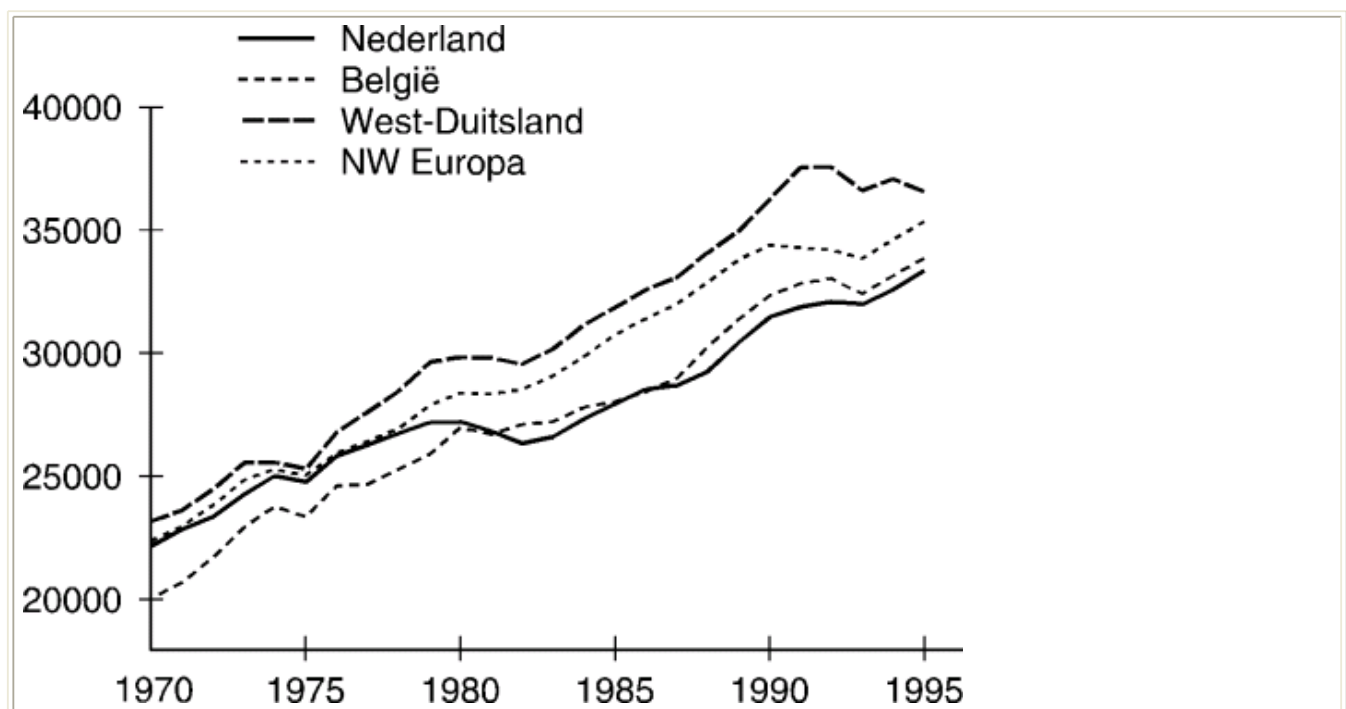
nederlandse, economie, economie, samenleving

In Nederland wordt veel gediscussieerd over dynamiek, en vooral over het gebrek eraan in de nationale economie. In dit debat staan twee samenhangende vragen centraal. Ten eerste, hoe verhouden de prestaties van de Nederlandse economie zich tot die van ons omringende landen? Hierbij wordt in diverse artikelen en beleidsstukken benadrukt dat de groei van het bnp en die van het per capita inkomen in Nederland de afgelopen decennia ten opzichte van het buitenland achterop is geraakt. De tweede vraag luidt: wat karakteriseert de dynamiek van een economie? Deze vraag komt voort uit de idee dat de mate van dynamiek van een economie weergeeft in hoeverre een land zijn groeipotentieel benut. Hoe groter de dynamiek, hoe efficiënter een land met zijn arbeid, kapitaal en kennis omgaat. Diverse pogingen zijn ondernomen om dynamiek te meten, onder meer door Dijksterhuis, Heeres en Kleijweg¹. Zij zien marktmacht, export-oriëntatie en toe- en uitbreiding als de belangrijkste indicatoren voor dynamiek.

Hoe ernstig is het in dit verband nu gesteld met de Nederlandse economie? In dit artikel wordt het beloop van het inkomen per hoofd en dat van de productiviteit onderzocht. Vervolgens worden de dynamiek-indicatoren van Dijksterhuis c.s. vergeleken met die in ons omringende landen. De conclusie is dat Nederland geen gebrek heeft aan dynamiek. Wel is de afnemende productiviteitsgroei een punt van zorg².

Inkomen per hoofd en productiviteit

[figuur 1](#) geeft een beeld van de ontwikkeling van het inkomen per hoofd van de bevolking in Nederland ten opzichte van België en West-Duitsland, alsmede ten opzichte van het gemiddelde inkomen voor Noordwest Europa. Tot deze regio rekenen wij hier: België, Denemarken, Duitsland, Finland, Frankrijk, Nederland, Noorwegen, Oostenrijk, Zweden, Zwitserland en het Verenigd Koninkrijk. Dit zijn landen die qua economische structuur redelijk goed met Nederland vergelijkbaar zijn. De figuur toont dat aan het begin van de jaren tachtig het inkomen per hoofd in Nederland, uitgedrukt in guldens en prijzen van 1990, was gedaald tot ruimschoots beneden het gemiddelde niveau voor Noordwest-Europa. Sinds 1987 is het inkomen per hoofd in Nederland weer snel toegenomen, en in 1995 lag het nog slechts 4 procentpunten onder het Noordwest-europese gemiddelde (kolom (8) van [tabel 1](#)).

Tabel 1. Effect van verschil in arbeidsproductiviteit en arbeidsdeelname op verschil in inkomen per hoofd van de bevolking tussen Nederland en Noord- west-Europa

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
1960	110	2	112	1	-15	3	-12	100
1973	115	-1	114	-2	-19	7	-15	100
1979	119	-4	115	-3	-22	9	-15	100
1987	118	-14	104	-4	-9	0	-12	91
1995 *a	113	-16	97	3	-5	2	-1	96

a. Voorlopige cijfers. (1) = Bbp per gewerkt uur in Nederland, als % van Noordwest-Europa;
 (2) = Effect gewerkte uren op relatief inkomen per hoofd. Berekend op basis van feitelijk gewerkte uren per werknemer per jaar;
 (3) = (1) + (2); Bbp per werknemer in Nederland in % van Noordwest-Europa;
 (4) = Effect werkgelegenheid op relatief inkomen per hoofd. Berekend op basis van werkenden als percentage van de beroepsbevolking, met behulp van gestandaardiseerde werkloosheidscijfers van de OESO;
 (5) = Effect participatiegraad op relatief inkomen per hoofd. Berekend op basis van beroepsbevolking in % van de bevolking van 15-64 jaar;
 (6) = Effect aandeel van de bevolking van 15-64 jaar in totale bevolking op relatief inkomen per hoofd;
 (7) = (4) + (5) + (6); Totaal effect arbeidsdeelname op relatief inkomen per hoofd; (8) = Relatief inkomen per hoofd van de bevolking in Nederland in % van Noordwest-Europa. Noordwest Europa betreft een ongewogen gemiddelde voor België, Denemarken, (West-) Duitsland, Finland, Frankrijk, Nederland, Noorwegen, Oostenrijk, Verenigd Koninkrijk, Zweden en Zwitserland.
 Bron: A. Maddison, *Monitoring the world economy*, 1820-1992; OESO, *Labour force statistics* (meerdere jaargangen); geactualiseerd tot 1995 met behulp van schattingen van CPB, *Centraal Economisch Plan 1996* en OESO. 1970-92 1970-80 1980-92

We kunnen het niveau van het inkomen per hoofd van de bevolking (Y/P) opsplitsen in een aantal bestanddelen: de arbeidsproductiviteit per gewerkt uur (Y/H), het aantal gewerkte uren per werkende (H/L), en de arbeidsdeelname (L/P):

$$Y/P = Y/H * H/L * L/P \text{ (1)}$$

De arbeidsdeelname bestaat op zichzelf weer uit een drietal componenten, namelijk het aantal werkenden in de beroepsbevolking (L/M), de participatiegraad (dat wil zeggen de beroepsbevolking als percentage van de totale bevolking van 15-64 jaar: M/P15-64), en tenslotte het aandeel van de 15-64 jarigen in de totale bevolking (P15-64 / P):

$$L/P = L/M * M/P15-64 * P15-64 / P \text{ (2)}$$

[tabel 1](#) laat voor vijf jaren zien wat de invloed is geweest van deze factoren op het inkomen per hoofd van de bevolking. Hierbij is het niveau in Nederland steeds vergeleken met dat van Noordwest-Europa.

In 1960 had Nederland een inkomen per hoofd van de bevolking dat even hoog was als dat in Noordwest- Europa (kolom 8). Dit inkomen kwam tot stand met een relatief hoge arbeidsproductiviteit (kolom 1) en een iets groter aantal gewerkte uren (kolom 2), maar een relatief lage arbeidsdeelname (kolom 7). Deze was vooral het resultaat van de lage participatiegraad van de actieve bevolking (kolom 5).

Ondanks de voortdurende afname van de participatiegraad, bleef het relatieve inkomen per hoofd op peil tot 1979 dankzij een verdere relatieve verbetering van de arbeidsproductiviteit. Sinds 1979 is het relatieve inkomensniveau van ons land gedaald, in het bijzonder door een sterkere daling in het aantal gewerkte uren per werkende. De participatiegraad is daarentegen sinds het begin van de jaren tachtig sterk verbeterd. Tussen 1987 en 1995 is de arbeidsparticipatie in Nederland geconvergeerd in de richting van het Noordwest-europese gemiddelde. Het aantal gewerkte uren per werknemer is echter nog verder gedaald. Dit weerspiegelt het feit dat de meeste nieuwe banen parttime banen zijn. De recente *Jobs study* van de OESO heeft laten zien dat het aandeel parttime banen in het totaal aantal banen in Nederland 35% bedraagt, veruit het hoogste niveau van de OESO ³.

Het beeld dat uit de tabel opdoemt is dat in 1960 de relatief hoge arbeidsproductiviteit en een iets groter aantal gewerkte uren in Nederland het effect van de relatief lage arbeidsdeelname in ons land compenseerden. De ontwikkeling in de afgelopen jaren is de omgekeerde: de groei van het inkomen wordt veroorzaakt door toename van de arbeidsparticipatie, maar de productiviteitsontwikkeling blijft achter.

Indicatoren voor dynamiek

In onderzoek van Dijksterhuis e.a. wordt dynamiek gemeten aan de hand van drie indicatoren: marktmacht, exportoriëntatie en toe- en uittreding. Recent onderzoek maakt het mogelijk om de prestaties van de Nederlandse economie op basis van deze drie indicatoren te vergelijken met die in andere industrielanden.

Marktmacht

Volgens de standaard neoklassieke theorie zijn bij volledige mededinging de prijzen gelijk aan de marginale kosten. Verschillen tussen marginale kosten en prijzen leveren daarom een indicatie voor marktmacht.

[tabel 2](#) geeft de resultaten weer van een recent onderzoek van de OESO naar prijs mark-ups in de industrie. Hierbij is gebruik gemaakt van een stelsel van vergelijkingen waarbij de ontwikkeling van de marginale kosten wordt gerelateerd aan de verandering in de productie, minus dat deel van de productiestijging dat is toe te schrijven aan technologische verandering. Uit [tabel 2](#) blijkt dat de mark-ups in de Nederlandse industrie niet exceptioneel hoog zijn. In de periode 1980-1992 bevond Nederland zich in de middenmoot.

Tabel 2. Mark-ups in de industrie 1972-90, gemiddelden, gewogen aan de hand van werkgelegenheid en gecorrigeerd voor intermediaire inputs en indirecte belastingen.

	1970-92	1970-80	1980-92
Finland	1,30	1,28	1,37
Noorwegen	1,28	1,53	1,32
Canada	1,23	1,27	1,22
Nederland	1,22	1,25	1,19
Zweden	1,21	1,40	1,18
Australië	1,20	1,21	1,22
Japan	1,20	1,47	1,18
VK	1,18	1,23	1,16
België	1,18	1,30	1,17
Frankrijk	1,17	1,23	1,16
Denemarken	1,16	1,20	1,15
Duitsland	1,16	1,13	1,19
VS	1,16	1,24	1,16
Italië	1,14		1,23

a. Landen gerangschikt naar dalende mark-up in 1972-90. Berekend als gewogen gemiddelde van de mark-ups per bedrijfstak. Bron: J.O. Martins, S. Scarpetta en D. Pilat, *Mark-ups of prices over marginal costs for 14 OECD economies*, OESO Economics Department Working Paper nr. 162, 1996.

Exportoriëntatie

De mate van exportoriëntatie is een maatstaf voor dynamiek, omdat exporterende bedrijven in hogere mate bloot staan aan internationale concurrentie. Eerder hebben we laten zien dat de 'open sector', die primair bestaat uit de landbouw, de industrie en de transportsector, inderdaad de meest dynamische sector kan worden genoemd in termen van de groei van de arbeidsproductiviteit. Anderzijds is de afgeschermd sector, die o.a. uit de handelssector en de financiële sector bestaat, het meest dynamisch geweest in termen van werkgelegenheidsgroei ⁴.

[tabel 3](#) bevestigt het beeld dat de vertraging in de productiviteitsgroei sinds 1987 primair te wijten is aan de afgeschermd sector. Anderzijds blijkt dat de arbeidskosten per eenheid product ook in de afgeschermd sector fors zijn gedaald. Dit is op zichzelf een positieve ontwikkeling, nu veel bedrijfstakken binnen de afgeschermd sector meer en meer aan internationale (en binnenlandse) concurrentie bloot komen te staan.

Tabel 3. Gemiddelde jaarlijkse groei van de afgeschermd en de open sector 1960-1994

groei:	productie		werkgelegenheid		productiviteit		arbeidskosten	
	OS	AS	OS	AS	OS	AS	OS	AS
1960-73	5,50	5,24	-0,68	2,15	6,18	3,09	-0,97	1,92
1973-79	2,24	3,27	-1,44	1,01	3,69	2,26	3,47	3,63
1979-87	2,32	1,66	-0,70	0,51	3,01	1,15	-1,62	-0,01
1987-94	2,73	3,73	-0,28	2,98	3,00	0,75	-2,82	-1,87

OS = open sector; AS = afgeschermd sector.
Bron: berekeningen op basis van cijfermateriaal van het CPB.

Toe- en uittreding

De derde dynamiek indicator meet de toe- en uittreding van ondernemingen. [tabel 4](#) geeft recent cijfermateriaal over de toetreding van ondernemingen in de periode 1988-92. Het blijkt dat in Nederland sprake is van een relatief sterke toename van het aantal geregistreerde ondernemingen. Ook blijkt dat de overlevingsgraad van nieuwe ondernemingen in Nederland hoger is dan gemiddeld in Europa.

Tabel 4. Index van geregistreerde ondernemingen 1988-92, 1988=100

	1988	1989	1990	1991	1992	mutatie	overlev.graad	
							na 1 jr	3 jr
Nederland	100	109	112	121	135	+35	90	74
Europa *a	100	103	99	99,5	99	-1	87	68

a. mediaan van zestien Europese landen.

De afnemende groei van de productiviteit

De dynamiek van Nederland is in de afgelopen jaren dus duidelijk verbeterd. Dit gaat samen met een stijgende werkgelegenheid, maar een dalende relatieve arbeidsproductiviteit (tabel 1). Dit duidt er op dat de marginale productiviteit van de nieuw gecreëerde banen tamelijk laag is. Gedurende de periode 1987-1995 was de gemiddelde toename in de arbeidsproductiviteit in Nederland 1,5%, hetgeen aanzienlijk lager was dan de 2,0% groei per jaar gedurende de periode 1979-1987. Ook de groei van de totale factorproductiviteit, gedefinieerd als de toegevoegde waarde per gecombineerde eenheid arbeid en kapitaal, is teruggeslagen van omstreeks 0,9% per jaar voor 1979-1987 tot 0,3 á 0,4% per jaar voor de periode 1987-1994⁵.

De meeste gecreëerde arbeidsplaatsen bestaan uit relatief laag-betaalde en laag-productieve banen in de afgeschermd sector, die veelal in deeltijd worden uitgevoerd en vaak door vrouwen. Bovendien betreft een aanzienlijk deel van deze arbeidsplaatsen reeds bestaande dienstverlenende activiteiten die in toenemende mate zijn uitbesteed door bedrijven in de open sector (schoonmaak, beveiliging, catering, bedrijfsbrandweer, enz.).

Uiteraard hoeft de afnemende productiviteitsgroei op zichzelf geen reden tot zorg te zijn, zolang het primair gaat om inzet van tot dan toe niet-actieve personen in het productieproces. Op deze wijze wordt het draagvlak voor economische groei verbreed: er wordt meer geproduceerd dan voorheen, en de omvang van het sociale-zekerheidsstelsel wordt ermee teruggedrongen hetgeen de bruto loonkosten verlaagt. Dit bevordert de concurrentiepositie van de Nederlandse economie, en kan tevens leiden tot de creatie van extra werkgelegenheid. Toch is er aanleiding tot zorg indien de daling in productiviteitsgroei doorzet:

» een groot deel van de toename van het arbeidsaanbod is afkomstig van personen die tot dan toe niet profiteerden van sociale uitkeringen. Dit betreft in het bijzonder vrouwen die herintreden, maar bijvoorbeeld ook studenten die in toenemende mate bijbaantjes zoeken. Hoewel het eerste voordeel van extra productie gehandhaafd blijft, komt het tweede argument voor het creëren van laagproductieve arbeid (namelijk lagere sociale-zekerheidsuitgaven) te vervallen;

» hoewel minder snel dan in sommige omliggende landen, daalt het aandeel van de 'actieve' bevolking (de 15-64 jarigen) in de totale bevolking in Nederland. Hierdoor neemt het economische draagvlak onvermijdelijk af, en is het dus noodzakelijk om de productiviteitsgroei van de bevolking in de actieve leeftijdscategorieën te stimuleren;

» een hoge productiviteit is een instrument om de concurrentiepositie te verbeteren. Het belang hiervan neemt toe nu producten en diensten van de afgeschermd sector in toenemende mate worden verhandeld op buitenlandse markten.

Ten slotte dient men zich uiteraard te realiseren dat de voortgaande creatie van laagproductieve banen alleen mogelijk is bij een verdere verlaging of afschaffing van het minimumloon.

Tot slot

Uit de meest recente cijfers blijkt dat, ondanks de vaak uitgesproken zorgen, de Nederlandse economie dynamischer wordt. Dit gaat samen met goede prestaties van de Nederlandse economie, zowel in vergelijking met de voorgaande periode als in vergelijking met het buitenland. Het arbeidsaanbod en de werkgelegenheid zijn beide spectaculair gestegen en de groei van het reële bnp en het inkomen per hoofd van de bevolking zijn geaccelereerd. Maar hoewel het niveau van de arbeidsproductiviteit als geheel nog behoorlijk hoog is, neemt de groei van de productiviteit af. De oorzaak hiervan ligt vooral in de afgeschermd sector, waar de groei vooral leidt tot creatie van laagbetaalde en laagproductieve banen.

Voor het beleid betekent dit dat bij verdere verhoging van de dynamiek een efficiënter gebruik van de inzet van arbeid, kapitaalgoederen en intermediaire inputs de nadruk moet krijgen. Betere scholing is een belangrijk onderdeel van een dergelijk beleid

¹ Zie G. Dijksterhuis, H.J. Heeres en A. Kleijweg, *Indicatoren voor de dynamiek van de Nederlandse economie: een sectorale analyse*, EIM Research report 9408/N, 1994. Zie ook *Indicatoren voor dynamiek*, ESB, 19 juli 1995, blz. 652-657.

² Dit artikel is in belangrijke mate gebaseerd op een uitgebreider rapport *Enhancing growth through structural reform*, SOM Research Report 96C16, Rijksuniversiteit Groningen, 1996.

³ Zie OESO, *The OECD jobs study, evidence and explanations*, deel I: Labour market trends and underlying force of change, Parijs, 1994.

⁴ Zie B. van Ark, J. de Haan en R.D.J. Kouwenhoven, Het dynamische tekort van Nederland, ESB, 8 december 1993, blz. 1131-1134.

⁵ Zie B. van Ark en de J. Haan, 1996, op. cit.